

چه کنیم تا دانش آموزان دارای مشکل بینایی در کلاس درس احساس راحتی کنند

۳۶ توصیه به معلمان عادی

فاطمه سفیف مقدم اکبری / کارشناس کودکان استثنایی

کودکان استثنایی باید در مدارس عادی از حمایت بیشتری برخوردار شوند تا تحصیل کارآمد و مؤثر آنان تضمین شود

گزیده ای از بیانیه ی کنفرانس جهانی آموزش افراد استثنایی

مقدمه

آموزش و پرورش عمومی مسوولیت آموزش تمام کودکان از جمله کودکان با مشکل بینایی را بر عهده دارد. هر چه بیشتر جریان عادی سازی کودکان دارای مشکلات بینایی در مدارس کشور صورت پذیرد، معلمان عادی بیشتری برای اولین بار با نحوه ی کار با دانش آموزان استثنایی در کلاس عادی آشنا خواهند شد. به طور مثال، ممکن است کودکی با مشکل بینایی در کلاس شما قرار گیرد و برای شما این سؤال پیش آید که آیا نیازهای او با نیازهای سایر دانش آموزان فرق می کند یا نه؟ ابتدا باید بررسی های دقیقی صورت پذیرد تا مشخص شود آیا او می تواند از لحاظ اجتماعی و تحصیلی با همسالان عادی و بینای خود رقابت نماید یا خیر؟ اگر چه ممکن است این کودک برای رویارویی و غلبه بر فشارهای عاطفی و تحصیلی خود نیازمند کمک باشد، (که معمولاً کودکان عادی این مشکل را ندارند) ولی مطمئن باشید که خیلی زود به عضوی کاملاً مشارکت کننده و فعال در کلاس شما تبدیل خواهد شد. معمولاً برای اطمینان از این که فرصت مناسب در اختیار کودک دارای مشکل بینایی قرار می گیرد تا به حداکثر توان بالقوه ی تحصیلی خود دست یابد، خدمات حمایتی توسط یک معلم رابط آبه شما و کودک دارای مشکل بینایی ارائه خواهد شد. شما و معلم رابط این امکان را دارید

تا به کمک یکدیگر برنامه های آموزشی مناسبی را طراحی کرده و فضای آموزشی مناسبی را برای او فراهم آورید. آگاهی از دو نکته بسیار حایز اهمیت است. اول اینکه بدانیم کودکان دارای مشکلات بینایی در استفاده کردن از میزان بینایی شان با هم تفاوت زیادی دارند. ممکن است حدت بینایی، میدان دید و سایر معیارهای بالینی در دو کودک یکسان باشد، اما در انجام وظایف مشابه یکی از آنها وابسته به سایر حواس و دیگری وابسته به باقی مانده ی بینایی اش باشد. این گونه تفاوت های فردی را باید همواره در نظر داشت. مسأله ی دیگر، نوع مشکل بینایی است که در عملکرد بینایی هر فرد عامل اصلی به حساب می آید. بینایی ممکن است تحت تأثیر برخی از بیماری های چشمی، دچار نوسان شود. حتی عواملی چون روشنایی، خستگی و هیجان ها، میزان بینایی ثابت کودک را به طور موقت تحت تأثیر قرار می دهد. معلم رابط در باره ی نیازهای ویژه یا محدودیت های

ناشی از مشکلات بینایی دانش آموز با شما صحبت خواهد کرد.

این مقاله در صدد ارائه‌ی پیشنهاد‌های کلی و قابل اجرا به معلمان دانش آموزان عادی است که احیاناً در کلاس خود دانش آموزی با مشکل بینایی دارند. باید در نظر داشته باشید که این پیشنهادها برای تمام دانش آموزان دارای مشکلات بینایی کاربرد یکسانی ندارد زیرا نیازهای آنان با یکدیگر

شباهت کودک دارای مشکل بینایی با دانش آموزان عادی در کلاس شما بیشتر از تفاوت هایشان است

متفاوت است. به طور یقین و با توجه به تجربه‌های آموزشی‌ای که دارید، در مقابله با مسایل این گروه از دانش آموزان راه حل‌هایی به نظرتان خواهد رسید که در مقایسه با راه حل‌های پیشنهادی ما، بیشتر با وضعیت و شرایط کلاس‌تان متناسب و سازگار است. شما می‌توانید با کمک معلم رابط تجربه‌های آموزشی جالبی را تدارک ببینید که نه تنها کودک دارای مشکل بینایی بلکه سایر دانش آموزان کلاس‌تان نیز از آنها بهره مند شوند.

ما معتقدیم، چنانچه فرصت مناسبی در اختیار دانش آموزان نابینا و کم بینا گذاشته شود، آنها می‌توانند به خوبی در کنار همسالان بینای خود به بازی و یادگیری بپردازند. با داشتن دیدگاهی خالی از تعصب و نگرشی مثبت و اندکی خلاقیت می‌توان دانش آموزان نابینا و کم بینا را در برنامه‌ی تلفیقی مدارس به خوبی آموزش داد.

پیشنهادهای قابل اجرا در کلاس درس:

۱. به خاطر داشته باشید که کودک دارای مشکل بینایی تنها یکی از دانش آموزان کلاس شماست، دانش آموزانی که هر یک دارای ویژگی‌ها و نیازهای خاص خود می‌باشند.
۲. از به کار بردن واژه‌هایی مانند «دیدن» و «نگاه کردن» در حضور دانش آموزان دارای مشکل بینایی ناراحت نباشید. این لغت‌ها همان‌گونه که بخشی از خزانه‌ی لغات سایر دانش

آموزان را تشکیل می‌دهند، جزئی از خزانه‌ی لغات کودکان دارای مشکل بینایی نیز هستند. آنان با استفاده از این لغات به طور ضمنی روش‌های دیدن خودشان مانند لمس کردن، یا خیلی از نزدیک نگاه کردن را بیان می‌کنند و از آنها در گفت‌وگوی روزمره مثل «به زودی می‌بینمتان»، «بعداً همدیگر را خواهیم دید» استفاده می‌کنند.

۳. کودک دارای مشکل بینایی را همانند سایر دانش آموزان معرفی کنید. اگر دانش آموزی سؤالی را مطرح کرد، کودک دارای مشکل بینایی را تشویق کنید تا در صورت اطلاع از آن، پاسخ سؤال را بدهد. بهتر است با وضعیت خاص بینایی او صادق و رو راست باشید. بسیاری از این کودکان وقتی می‌بینند همکلاسی‌هایشان محدودیت‌های بینایی آنان را می‌دانند و درک می‌کنند، احساس راحتی بیشتری می‌کنند. بعضی دیگر نیز سعی در مخفی یا انکار نمودن مشکل خود دارند و از این که در میان جمع راجع به مشکلات بینایی صحبت شود، ناراحت می‌شوند. مواجهه با چنین وضعیتی ایجاب می‌کند که به این قبیل حساسیت‌ها توجه بیشتری بنمایید.

۴. در تمام موضوع‌ها و فعالیت‌های آموزشی، ورزشی و هنری، دانش آموز دارای مشکل بینایی را شرکت دهید.

۵. کودکان دوست دارند همیشه در کانون توجه قرار گیرند. مثلاً کاپیتان یا سرگروه تیم‌های ورزشی یا مجری برنامه‌های گوناگون باشند. کودک دارای مشکل بینایی را تشویق کنید تا مانند سایر کودکان برای پیشگام شدن و به دست آوردن این

موقعیت‌ها به رقابت پردازند.

۶. در مورد تشویق و تنبیه، باید همان قوانین و مقررات انضباطی که برای تمام دانش‌آموزان کلاس اجرا می‌شود، در مورد این کودکان نیز اعمال شود. لبخند رضایت و حالت‌های حمایت آمیز را معمولاً دانش‌آموز دارای مشکل بینایی نمی‌بیند. بنابراین به جای آن باید از حرکات و اشاره‌هایی چون، به شانه یا پشت کودک زدن و یا تشکر زبانی استفاده کرد.

۷. دانش‌آموز دارای مشکل بینایی را تشویق کنید تا در کلاس درس به کمک بینایی خود برای برداشتن وسایل یا کسب اطلاعات حرکت کند و راه برود.

۸. کودکان دارای مشکل بینایی چون از اتفاقاتی که دورتر

اگر دانش‌آموزی سوآلی را مطرح کرد، کودک دارای مشکل بینایی را تشویق کنید تا در صورت اطلاع از آن، پاسخ سؤال را بدهد

از آنان در جریان است، مطلع نمی‌شوند بنابراین نسبت به آنها علاقه نشان نمی‌دهند. این کودکان ممکن است متوجه نشوند که مثلاً شما با حالت چهره یا تکان دادن سر و یا حرکت دست از آنها می‌خواهید تا نزد شما بیایند و یا به سوآلی پاسخ دهند. بنابراین استفاده از اشاره‌های کلامی ضروری است. مثلاً دانش‌آموز را به نام صدا بزنید.

۹. میز کار مجزا یا قفسه‌ی مناسبی جهت قرار دادن وسایل کمکی و مواد آموزشی ویژه (کتاب‌های حجیم به خط بریل یا درشت خط، وسایل کمک بینایی، وسایل خواندن و نوشتن و غیره) برای او تهیه نمایید.

۱۰. دانش‌آموزان عادی با اطلاع‌رسانی از این موضوع که هم‌کلاسی‌شان دارای مشکل بینایی است، ممکن است نسبت به موضوع‌های مربوط به بینایی و مسایل آن علاقه نشان دهند. شما می‌توانید این قبیل عناوین را در درس‌های کلاسی خود بگنجانید. برای مثال: در درس علوم، پیرامون نور و نورشناسی، در درس بهداشت، نگرش به ناتوانی‌ها و

در درس علوم اجتماعی، اطلاعاتی در مورد مؤسسه‌های خدماتی در جامعه و نگرش نسبت به معلولان.

۱۱. تمام کودکان نسبت به انتقاد هم‌کلاسی‌هایشان حساس هستند. پذیرش کودک دارای مشکل بینایی از جانب شما به طور حتم سرمشق خوبی برای کلاس خواهد بود.

۱۲. ممکن است دانش‌آموز دارای مشکل بینایی وسایل کمکی مورد نیازش را با خود به کلاس بیاورد. او را تشویق نمایید تا در صورت نیاز حتماً از آنها استفاده کند. به علاوه به پرسش‌هایی که از طرف سایر دانش‌آموزان ممکن است در مورد این وسایل مطرح شود، پاسخ دهید.

۱۳. وقتی به دانش‌آموز نابینایی نزدیک می‌شوید همیشه خودتان را به نام معرفی کنید و از سایرین نیز بخواهید که همین کار را انجام دهند، مگر این‌که دانش‌آموز به خوبی شما را بشناسد.

۱۴. کودکان نابینای مطلق یا کودکان دارای مشکلات شدید بینایی، رفتارهای قالبی خاصی دارند. از جمله: فشار دادن چشم با انگشتان، تکان خوردن غیر معمول، داشتن حرکات‌های اضافی، تکراری، خم کردن سر و ایجاد صداهای غیرعادی. آنان را تشویق کنید تا حالت و فرم بدنی درستی را به خود بگیرند. حتماً به آنها شیوه‌های ارتباط چشمی یا «رو در رو» را آموزش دهید و با معلم رابط در باره‌ی نحوه‌ی برخورد با این قبیل رفتارها مشورت نمایید.

۱۵. از دانش‌آموزان دارای مشکلات بینایی باید انتظار انجام کارهایی را داشته باشید که از حد متوسط

همکلاسی‌های بینایشان دارید. چون این کودکان در انجام برخی فعالیت‌ها به زمان بیشتری نیاز دارند لذا گاهی ایجاب می‌کند تا از میزان تکلیف‌هایشان بکاهید.

۱۶. آنان را مستقل و متکی به خود بار آورید. به کودک کم‌بینا فرصت دهید تا به تنهایی تکلیف‌های خود را انجام دهد. همچنین به او بیاموزید که برای انجام بعضی کارها از دیگران کمک بخواهد یا کمک آنان را بپذیرد تا بدین وسیله تعامل بین همکلاسی‌ها و احساس «ارزشمند بودن» را در خود پرورش دهد. کودک باید تشویق شود تا به دیگران کمک کند و در مقابل، کمک دیگران را نیز بپذیرد.

۱۷. به یاد داشته باشید که شباهت‌های کودک دارای مشکل بینایی با دانش‌آموزان عادی در کلاس شما بیشتر از

تفاوت‌هایشان است. سعی کنید با آنها به طور یکسان رفتار نمایید.

۱۸. چون تخته‌ی سیاه در جلوی کلاس نصب شده است بنابراین ردیف‌جلو در وسط کلاس، بهترین جا برای نشان دادن دانش‌آموز دارای مشکل بینایی است.

۱۹. تخته‌ی سیاه نباید نور را منعکس کند. مطمئن شوید که نوشته‌های گچی یا جوهری روی تخته کاملاً واضح باشند.

۲۰. بعضی از کودکان دارای مشکلات بینایی ترجیح می‌دهند در کلاس دور از پنجره بنشینند چون چشمان آنها نسبت به نور حساس است. در مقابل، بعضی ترجیح می‌دهند که نزدیک پنجره بنشینند تا از نور طبیعی بیشتری استفاده کرده و ضمناً از انعکاس تابش نور به تخته‌ی براق در

امان باشند.

۲۱. با نظر کودک از یکی از دانش‌آموزان کلاس بخواهید تا:

الف) برای دانش‌آموز دارای مشکل بینایی از مطالب درسی (به خصوص جدول‌ها و نمودارها) فتوکپی تهیه نماید. ب) مطالب درسی را آرام و با صدای بلند بخواند تا دانش‌آموز دارای مشکل بینایی آنها را یادداشت نماید.

۲۲. به دانش‌آموز دارای مشکل بینایی اجازه دهید تا در صورت نیاز خود را به تخته‌ی سیاه نزدیک کند. به او کمک کنید تا صندلی‌اش را در جایی قرار دهد که مانع دید سایر دانش‌آموزان نشود.

۲۳. هنگام نوشتن مطالب درسی روی تابلوی کلاس، آنها را با صدای بلند بخوانید تا کودک دارای مشکل بینایی، بهتر بتواند یادداشت بردارد.

داشتن دیدگاهی خالی از تعصب و نگرشی مثبت و اندکی خلاقیت می‌تواند دانش‌آموزان نابینا و کم‌بینا را در برنامه‌ی تلفیقی مدارس به خوبی آموزش داد

۲۴. مطالبی را که می‌خواهید تدریس نمایید، از پیش به معلم رابط بدهید تا آنها را درشت‌تر و پررنگ‌تر بنویسد یا در صورت لزوم به خط بریل برگرداند. انجام این کار به خصوص در درس‌هایی مانند ریاضی که دانش‌آموز باید دستور عمل‌ها را قدم به قدم دنبال نماید، بسیار مفید خواهد بود.

۲۵. دانش‌آموز دارای مشکل بینایی را تشویق کنید تا از وسایل تلسکوپی‌ای که پزشک برایش تجویز کرده است در همان جایی که نشسته، استفاده نماید.

۲۶. در کلاس پشت به پنجره نایستید زیرا نوری که در این حالت از پشت به شما می‌تابد به شکل ضد نور عمل می‌کند و باعث خستگی چشم بعضی از دانش‌آموزان می‌شود. جلوگیری از تابش شدید نه تنها برای دانش‌آموزان دارای مشکلات بینایی بلکه برای تمام دانش‌آموزان مفید

- خواهد بود.
- ۲۷- اگر می‌خواهید فیلم یا اسلایدی را نمایش دهید، اجازه بدهید تا کودک برای دیدن آن به اندازه‌ی کافی به پرده‌ی نمایش نزدیک شود.
- ۲۸- اگر فیلمی را که نمایش می‌دهید زیر نویس دارد، از دانش‌آموزی بخواهید تا نزدیک به دانش‌آموز کم‌بینا یا نابینا آن را با صدای بلند برای او بخواند.
- ۲۹- در باره‌ی اندازه و وضوح مطالب چاپی مورد نیاز دانش‌آموز دارای مشکل بینایی با معلم رابط مشورت کنید.
- ۳۰- اگر استفاده از کتاب‌های درشت خط، بریل و یا ضبط صوت برای دانش‌آموز دارای مشکل بینایی راحت‌تر است، معلم رابط می‌تواند آنها را برای وی تهیه نماید. بیشتر دانش‌آموزان کم‌بینا ترکیبی از شیوه‌های مختلف خواندن و نوشتن را به کار می‌برند.
- ۳۱- دانش‌آموزان دارای مشکل بینایی نیازمند یادگیری از راه لمس کردن و شنیدن هستند. به آنها فرصت لمس کردن اشیاء را بدهید.
- ۳۲- گرفتن کتاب نزدیک چشم‌ها به بینایی کودک آسیب نمی‌رساند. توجه داشته باشید که دانش‌آموز دارای مشکل
- بینایی اغلب به خاطر جبران اندازه‌ی حروف چاپی این کار را انجام می‌دهد.
- ۳۳- استفاده‌ی کم از بینایی باعث ذخیره آن نمی‌شود. دانش‌آموزان را تشویق نمایید تا از قدرت بینایی خود به خوبی استفاده کنند.
- ۳۴- اگر چه همواره کودکان کم‌بینا را تشویق می‌کنند که از باقی مانده‌ی بینایی خود استفاده نمایند ولی مشاهده می‌شود که آنها اغلب از یک حس یا ترکیبی از سایر حواس شان استفاده می‌کنند. البته باید تفاوت‌های فردی را محترم شمرد. کودکانی که برای یادگیری، روش‌های غیر بینایی را به کار می‌برند نیاز به توجه و تشویق بیشتری دارند.
- ۳۵- دانش‌آموز دارای مشکل بینایی برای انجام تکلیف‌های درسی و امتحان‌های خود معمولاً به زمان بیشتری (تقریباً یک و نیم برابر وقت سایر دانش‌آموزان) نیاز دارد. وقتی مطمئن شدید که او مطالب درسی را خوب یاد گرفته، بهتر است تکلیف کمتری به او بدهید.
- ۳۶- برای انتخاب بهترین روش ارزیابی و امتحان از دانش‌آموزان دارای مشکلات بینایی حتماً با معلمان رابط آنها مشورت نمایید.

زیر نویس ها:

اصطلاح «تلفیقی» بر شیوه‌ای از آموزش و پرورش اطلاق می‌شود که در آن، دانش‌آموزان با نیازهای ویژه (استثنایی) همراه با سایر دانش‌آموزان در یک محیط به تحصیل می‌پردازند.

1. mainstreaming
2. itinerant teacher

برای مطالعه‌ی بیشتر می‌توانید به منابع زیر مراجعه نمایید:

آرتر، کریستین و همکاران (۱۳۸۳). کودکان با آسیب بینایی و آموزش تلفیقی. (محمد احمد پناه، مترجم) تهران: نشر دانژه. تورس، ایرس، کورن، آن ال. (۱۳۸۱). دانش‌آموز با مشکل بینایی در کلاس درس. (علی اسلامبولچی مقدم، مترجم)، تهران: نشر دانژه.

مک کانکی، روی و همکاران (۱۳۸۳). درک و پاسخگویی به نیازهای کودکان در کلاس‌های فراگیر. (ابوالفضل سعیدی و همکاران، مترجمان) تهران: انتشارات سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور.